

דווקא בסוכות, שהוא "זמן שמחתנו", קוראים קהלת: "הבל הבלים, הכול הבל". לכאורה, איזו שמחה יש בהכרזה הזאת? אלא שקהלת בא לגלות את שורש הסבל ואת פתחה של השמחה.

הסבל אינו נובע בהכרח מעצם הקושי. יש מאמץ השייך לדרך הטבע: האדם עובד, נושא משא ומתאמץ להשיג את צרכיו. מי שנושא שקים מלאים כסף וזהב אינו מרגיש בהכרח שהוא סובל, אף שהמשא כבד, מפני שהוא יודע מה הוא נושא ולאן הוא הולך.

הסבל העמוק מתחיל כאשר האדם נכנס לתוהו ובוהו ומנסה להבין אותו.

"והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום". בתוהו אין סדר שהשכל יכול לתפוס. האדם מרגיש תלוי באוויר, בלי אחיזה טבעית ובלי אחיזה רוחנית. הוא שואל: מדוע זה קרה לי? איך הדבר מסתדר עם הנהגת הבורא? מה רוצים ממני וכיצד אצא מכאן?

האדם מאמין שאם ימצא את ההסבר הנכון, יחזיר לעצמו את האחיזה. אבל את התוהו אי אפשר לסדר באמצעות השכל. ככל שהוא מנסה להבין, הסבל מתגבר. מחשבה מולידה מחשבה, והשכל מסתובב בלי מעצורים ומייצר פחדים, טענות וספקות. מתקיים בו: "ונסתם ואין רודף אתכם". הוא נס בתוך מחשבותיו, אף שאין רודף אחריו.

גם הידיעות באמונה אינן מרגיעות אותו, מפני שהוא מבקש להפוך את האמונה להסבר שכלי. נדמה לו שהוא נאחז בבורא, אך למעשה הוא נאחז בהבנה שלו את הבורא. וכאשר ההבנה נשברת, נדמה לו שגם הקשר עם הבורא נשבר.

אבל הפסוק אינו מסתיים בתוהו ובוהו. עוד קודם שנאמר "יהי אור" נאמר: "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים". התוהו אינו מקום שהבורא נעדר ממנו ואינו חלל מת שאין בו חיות. בתוך התוהו עצמו מרחפת רוח אלוקים. האדם אינו רואה אותה ואינו מבין אותה, אבל היא המחזיקה את הבריאה בתוך החושך.

רוח אלוקים אינה מסבירה את התוהו ואינה מבטלת אותו מיד. החושך עדיין חושך והתהום עדיין תהום, אבל התוהו אינו מופקר. הוא מוחזק ומקבל את חיותו מן הבורא גם בשעה שעדיין לא ניכר בו שום סדר.

זהו המעבר מן הסבל אל האמונה. האדם אינו נדרש להחזיק את עצמו בתוך התוהו ואף לא להצליח להיאחז בבורא בכוחותיו. עליו להכיר שהבורא מחזיק אותו. גם כאשר אין לו שום אחיזה, רוח אלוקים מרחפת עליו ונושאת אותו בהסתר.

כאן בא קהלת ואומר: "הבל הבלים, הכול הבל". הפסק לדרוש מן השכל, מן החכמה ומן ההשגה להחזיק את חייו. "הבל" הוא דבר שאין לאדם אפשרות לתפוס ולהחזיק, אבל ההבל הוא גם הנשימה. דווקא הדבר שאין בו ממש מגלה את החיות שהבורא מחדש באדם בכל רגע. "הכול הבל" אין פירושו שהכול חסר ערך, אלא ששום דבר אינו מחזיק את עצמו; כל המציאות חיה מהבל פיו של הבורא.

זוהי הכניסה לסוכה. האדם יוצא מבית הקבע, מן הקירות הנותנים לו תחושת יציבות ושליטה, ונכנס לדירת עראי. הסוכה אינה פותרת את התוהו, אלא מגלה את החיות שבתוכו: בתוך העראיות נמצאת השכינה, בתוך חוסר האחיזה נמצא מי שמחזיק, ובתוך החושך מרחפת רוח אלוקים. זוהי "צילא דמהימנותא" לא הבנת הנהגת הבורא, אלא הישיבה בצלו גם כאשר הנהגתו אינה מובנת.

לכן דווקא סוכות הוא זמן שמחתנו. כל זמן שהאדם מוכרח להבין, כל מאורע שאינו מסתדר בשכלו מאיים על עולמו. אבל כאשר הוא מכיר ששכלו אינו יכול לפענח את התוהו, הוא חדל לרדוף אחר תשובה שאינה בידיו. הוא עדיין אינו מבין והחושך עדיין לא נעלם, אבל הוא יודע שאינו נמצא בחלל ריק הבורא מחזיק אותו.

אז מתברר "יתרון האור מן החושך". האור אינו ההסבר שמצא האדם לחושך. האור הוא מה שהבורא מצמיח מתוכו: "ויאמר אלוקים יהי אור". אור שאינו יוצא מתוך הכרת החושך עלול להיגנב בידי האדם: התורה שלי, החכמה שלי וההשגה שלי. אבל לאחר שהאדם גילה שאין בכוחו לייצר אור, הוא יודע שהאור אינו שלו הבורא הצמיח אותו.

לכן קוראים קהלת בזמן שמחתנו. "הבל הבלים" אינו ביטול השמחה אלא פתחה של השמחה. אינני חייב להבין את התוהו כדי להיות מוחזק בתוכו, ואינני חייב לראות את האור כדי לדעת שרוח אלוקים כבר מרחפת על פני המים.

זוהי שמחת הסוכה: שמחתו של מי שגילה שגם במקום שאינו מבין יש חיות, שגם בתוך התוהו הוא אינו מופקר, ושעוד קודם שנאמר "יהי אור" רוח אלוקים כבר מרחפת עליו.